

УДК 005.52

Л. М. Задорожна,
к. е. н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ФОРСАЙТ — ПРОГНОЗОВАНЕ МАЙБУТНЄ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ АГРАРНОЇ СФЕРИ

L. Zadorozhna,
Ph.D., Senior Lecturer, Department of Finance, Banking and Insurance, Vinnitsa National Agrarian University

FORSYTH — THE FORECAST OF FUTURE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE NATIONAL AGRARIAN SECTOR

У статті обгрунтовано, що форсайт є міцно усталеною областю практики, а недавно він став новою академічною сферою. Він є ефективним інструментом для вироблення політики, спрямований на розробку платформи спільного навчання з постійною комунікацією між представниками ділової, академічної, урядової сфери та іншими громадськими діячами. Встановлено, що остаточна мета досліджень майбутнього розвитку полягає в тому, щоб надати інформацію при прийнятті рішень шляхом дослідження майбутніх тенденцій і потенційних різких змін.

Автором розглянуто основні принципи концепції форсайту та представлено етапи процесу проведення форсайту. Розглянуто запровадження методології форсайт в економіці розвинутих країн, зокрема: Японія, Німеччина, Великобританія, Сінгапур та ін. Підсумком подібного розгляду методології форсайт є опис перспектив використання ефективного прогнозування в актуальних умовах.

The article substantiates that Forsyth is firmly established area of practice, and he recently became a new academic field. It is an effective tool to develop policies aimed at developing collaborative learning platform of constant communication between the business, academic, government sector and other public figures. The ultimate goal of research for future development is to provide information when making decisions through the study of future trends and potential drastic changes is established. The author of the basic principles and concepts of Forsyth presented the process steps of Forsyth. Foresight methodology considers the introduction in the economy of developed countries, including Japan, Germany, Britain, Singapore and others. The result of this review the methodology Forsyth is a description prospects for effective forecasting in actual conditions.

Ключові слова: форсайт, форсайт-технології, стратегія, розвиток, агросфера, аграрні формування, інновації, прогнозування.

Key words: forsyth, forsyth technology, strategy, development, agro sphere, agrarian formation, innovation and forecasting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ситуація, що складається і практика управління сільськогосподарськими підприємствами показує, що досягнення сталого роз-

витку сільського господарства країни вимагає розробки стратегії його інституційної модернізації. Розробка стратегії забезпечення конкурентоспроможності аграрного вироб-

ництва, товарів і послуг вітчизняних агрофірм, окремих галузей сільськогосподарського виробництва і їх кластерів, регіонів, як і в цілому конкурентоспроможності національної економіки, є найважливішою складовою модернізації аграрної політики України.

Інституційна модернізація передбачає зміну правил поведінки економічних акторів, задекларованих у відповідних документах, стратегіях, концепціях, що визначають цілі та завдання розвитку агросфери, інструменти їх досягнення. Підготовка таких документів — процес, хоча і складний, але реалізований в короткостроковому періоді. Значно більше часу потрібно для формування національних інституційних систем, перетворення формальних інституційних норм у масову практику, зміни інституційної структури економіки, підвищення ступеня інноваційності економіки і суспільства в цілому. Таким чином, досліджувана тематика є особливо актуальною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання використання форсайту у вітчизняних аграрних підприємствах розглянуті лише поверхнево. У працях науковців В. Андрійчука, І. Баланюка, М. Згуровського та ін. знайшли своє відображення у спробах ознайомити науковий світ з дещо новим в українському економічному просторі визначенням. Проте використання форсайту в аграрній сфері залишається малодослідженим і потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

У статті маємо за мету обґрунтувати доцільність використання форсайту у вітчизняній аграрній сфері, спираючись на досвід передових країн.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аграрна сфера є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави. Незважаючи на певні досягнення в розвитку аграрної сфери, в Україні ще багато питань чекають на вирішення.

Специфіка АПК визначається, особливостями сільськогосподарського виробництва, яке виступає серцевиною, комплексотвірною ланкою об'єднання галузей, що виконують

різноманітні функції та доповнюють одне одного. Це зумовлює необхідність гострого балансування і пропорційності між складовими частинами комплексу. Тому протиріччя, котрі виникають та вирішуються в системі АПК, — це внутрішній імпульс розвитку самого комплексу, наслідком якого є вирівнювання рівнів розвитку всіх галузей, що входять до АПК.

Аналіз сучасного стану розвитку агропромислового виробництва в Україні свідчить про низьку ефективність основних його галузей, наявність ще значної частини збиткових господарських структур, низькі темпи відновлення матеріально-ресурсного потенціалу, недостатню економічну зацікавленість сільськогосподарських товаровиробників у розвитку суспільного виробництва. Вчені аграрники вважають, що стратегічною метою довготривалого стійкого розвитку аграрної сфери є збереження основних природних ресурсів і забезпечення сучасних технологічних та інституціональних змін для стабільного задоволення потреб населення у продуктах харчування [5, с. 20].

Тому, на наш погляд, задля прогнозованого майбутнього економічного розвитку вітчизняної аграрної сфери варто застосовувати методологію форсайт.

Дослідження майбутнього розвитку не є практикою, пов'язаною з його правильним чи неправильним розумінням; воно складається з використанням уяви, для уникнення сьогодення і отримання інноваційних рішень шляхом роздумів про різні способи вчинення дій. Остаточна мета досліджень майбутнього розвитку полягає в тому, щоб надати інформацію при прийнятті рішень шляхом дослідження майбутніх тенденцій і потенційних різких змін.

Форсайт є міцно усталеною областю практики, а недавно він став новою академічною сферою. Він є ефективним інструментом для вироблення політики, спрямований на розробку платформи спільного навчання з постійною комунікацією між представниками ділової, академічної, урядової сфери та іншими громадськими діячами.

Головна особливість інноваційного процесу в агропромисловому комплексі полягає не в створенні принципово нової продукції в галузі, а в освоєнні в господарській практиці нових технологій, заснованих на досягненнях науки і техніки в суміжних галузях-постачальниках.

Особлива природа форсайту полягає в тому, що важливий не тільки результат, але і

сам процес отримання результату. "Форсайт — це комбінація "Продукту" (прогнози, сценарії, пріоритети) і "Процесу" (встановлення зв'язків між усіма зацікавленими сторонами), що сприяє не стільки передбачення майбутнього, скільки досягнення консенсусу в суспільстві на базі планомірного діалогу між політиками, фахівцями, бізнесменами". Від особливості організації процесу залежить якість "Продукту", що створюється за допомогою методу форсайту. "Форсайт — це складна поетапна і багатоаспектна взаємодія експертних груп, що представляють різні сфери діяльності. Підсумок його — вибір стратегічних пріоритетів розвитку держави, регіону, галузі або компанії, заснованих на інноваціях спрямованих на підвищення конкурентоздатності, пріоритетів, досягнення яких стає метою держави, економічних агентів і суспільства в цілому".

Варто відзначити, що інструментарій форсайту включає в себе більше двадцяти методів збору, аналізу та формування рішень як загальнонаукових, так і специфічних.

Основні принципи концепції форсайту:

— залучення (commitment) різних громадських сил — бізнесу, наукового співтовариства, органів державної влади та громадянського суспільства в обговорення і зіставлення довгострокових прогнозів, стратегій розвитку, вироблення більш повного комплексного бачення майбутнього, досягнення консенсусу та узгодження шляхів досягнення майбутнього;

— комунікація (communication) учасників;

— концентрація на довготривалому періоді (concentration on the long term);

— Координація (coordination). Це означає, що наука і технологія оцінюються в зв'язку з економічними і соціальними досягненнями;

— згода (consensus) — необхідність злагодженої роботи бізнесу, наукового співтовариства, органів державної влади та громадянського суспільства, які намагаються прийти до консенсусу на основі розроблених фахівцями сценаріїв розвитку суспільства.

Доцільно розглянути запровадження методу форсайту в економіці розвинутих країн. Уряд Сінгапуру вкладає великі кошти у власну діяльність в області аналізу майбутнього і форсайту. Фінляндія, Франція, Німеччина, Японія і Великобританія і багато інших країн використовують безліч моделей, які забезпечують інформацією для вироблення політики. Проект по форсайту Великобританії реалізується під керівництвом Урядового Наукового Центру, але також він отримує інформацію від дослід-

них центрів, корпоративного форсайту, урядів, академій, блогів, основних ЗМІ. Це встановлює мережі серед професіоналів в межах і за межами уряду, які можуть впроваджувати рекомендації в політику. Також він діє в якості великого інформаційно-аналітичного центру, який створює мережі мислителів і фахівців в області аналізу майбутнього в державному, приватному, академічному та інших секторах. Останні проекти по форсайту, які були зроблені, включають в себе "міжнародні розміри зміни клімату", "глобальна міграція" і "глобальний аналіз майбутнього для продуктів і сільського господарства" які сприяли виробленню стратегічних рекомендацій в сферах міжнародних відносин і національної безпеки, міського планування та розробки продовольчих систем. Третій етап проекту по форсайту Великобританії присвячений розробці політик в сфері охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я та ідентифікації. Програма форсайту Японії була запущена в 1970-х роках з серії досліджень методу Дельфі. Метод Дельфі полягає в дослідженні, проведеного в два або більше етапів, і надає учасникам другого етапу результати першого етапу, щоб вони могли змінюватися або відповідати первинним оцінкам. Японія провела свій дев'ятий раунд по Дельфі в 2009 році, який був організований Національним інститутом науково-технічної політики, національною дослідною установою під безпосереднім керівництвом і з фінансуванням від Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій. Німеччина, навпаки, не має централізованих офісів або систем планування для координації проектів по форсайту. Замість цього, вона покладається на суспільно і фінансово незалежні організації, розташовані за межами урядових структур. Спеціальні комітети і наукові ради звітують безпосередньо міністерствам, відповідальним за вирішення виникаючих проблем. У Фінляндії та Франції, системи форсайту фрагментовані між великою кількістю організацій, що включають державні, приватні, неурядові та міжнародні організації або їх комбінації.

Незважаючи на відмінність у фінансуванні, управлінні і реалізації, ці країни широко використовують інструменти аналізу майбутнього і форсайту в стратегічному довгостроковому плануванні за допомогою різних секторів управління та урядових організацій.

У кінцевому рахунку, ймовірність прийняття урядами країн форсайту як інструменту стратегічного довгострокового планування для сталого розвитку залежить від політичної

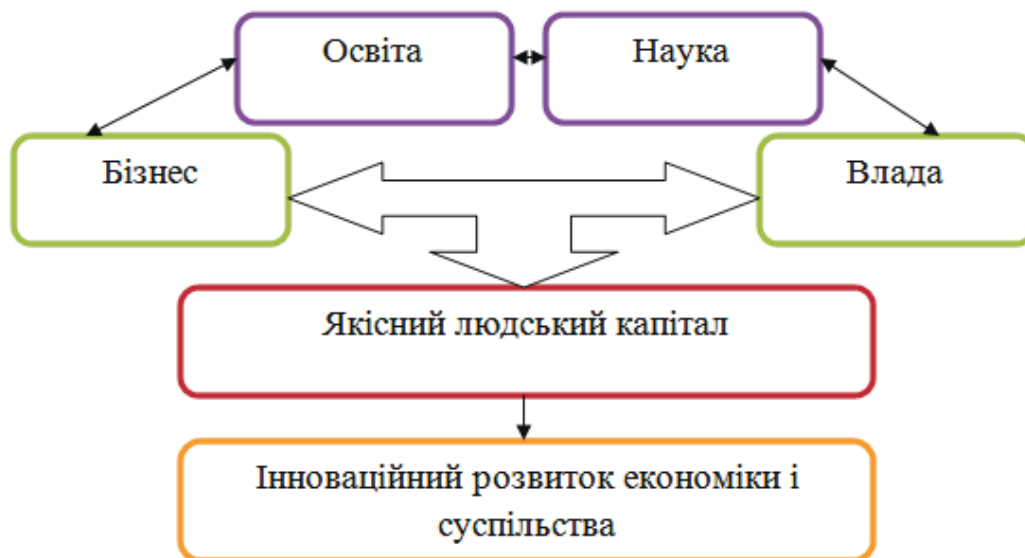

Рис. 1. Інноваційний розвиток економіки і суспільства України за рахунок активізації людського капіталу

Джерело: [6].

волі його керівництва, як зазначила Організація Об'єднаних Націй: "У кінцевому рахунку, сталий розвиток не є нерухомим станом гармонії, а скоріше процесом зміни ... узгодженим як з майбутніми, так і існуючими потребами. Не вдавайте, що процес є легким або простим. Необхідно робити болючі вибори. Таким чином, в остаточному аналізі, сталий розвиток має покладатися на політичну волю." [2].

Тому задля досягнення результатів нам необхідно заактивізувати зусилля держави та її інститутів щодо створення правових, економічних і організаційних умов для розвитку та ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики, моніторингу інноваційного розвитку економіки аграрного комплексу, ринку інновацій як товару. Проте тут повинен бути сформований і відповідним чином зінституціоналізований спеціальний механізм, який функціонально приводитиметься уповноваженим державним органом разом з громадською організацією наукового спрямування.

Варто зазначити, що економіка України почала функціонувати у принципово інших умовах, відбувся розрив господарських зв'язків із промисловими регіонами АР Крим, Донецької та Луганської областей, що обумовило значне падіння експортного потенціалу держави, суттєву фінансово-економічну нестабільність і фактично руйнування попередньої моделі сировинної, низько-техно-

логічної економіки України. У зв'язку з цим у міжнародній кооперації праці економіка України має знайти для себе інші сфери за тими кластерами економіки, за якими вона має географічні, ресурсні та людські переваги. Безальтернативною для неї є переорієнтація на високотехнологічний шлях подальшого розвитку. При цьому держава має зробити ставку виключно на якісний людський капітал, включити конкурентоспроможну науку, передову освіту та високотехнологічний бізнес у перелік основних драйверів своєї економіки (рис. 1).

Підсумовуючи все вищезазначене процес проведення форсайту має включати в себе наступні етапи:

- вибір цільової установки;
- визначення бачення майбутнього країни, і визначення кола галузей, які зможуть скласти основу стратегічного розвитку;
- прогноз перспектив розвитку аграрної сфери;
- прогноз результатів фундаментальних наукових досліджень в аграрній сфері;
- прогнозування розвитку нових технологій;
- Прогнозування виходу на ринок принципово нових видів продукції.

Далі результати прогнозу зіставляються з відомими або експертно встановленими результатами розвитку досліджень, розробок та інновацій в світі в цілому, що дозволяє оцінити потенційну вигоду для виробників інноваційної продукції і прийняти рішення про підтримку

найбільш перспективних напрямків досліджень і розробок.

З метою створення умов для розвитку інноваційного потенціалу та інноваційної активності агропромислового комплексу країни і формування насиченого ринку продукції та послуг необхідно визначити фактори кризового стану агропромислового комплексу та обґрунтувати шляхи їх подолання при наявних передумовах і можливостях. Досить точно оцінити стан агропромислового виробництва дозволяють відносні коефіцієнти ефективності факторів економічного розвитку.

Основними показниками, що відображають ступінь розвитку АПК, є параметри виробничої ефективності, а це обсяг виробництва продукції на одиницю земельної площі, продуктивність праці, а також показники соціального характеру — виробництво продукції на душу населення: зерна, молока, м'яса, овочів, картоплі.

Варто відзначити, що метою форсайту не є рішення сьогоденних проблем або завтрашніх, мета форсайту на основі теперішніх наукових розробок і технологій вловлювати тенденції майбутнього світу і створювати різні його варіанти. В цьому сенсі форсайт вказує, в якому напрямі слід розвиватися країні, місту або підприємству.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Україна почала працювати в принципово нових умовах і висновки фахівців невтішні: стара структура економіки не може забезпечити ні зростання, ні стабільність, ні навіть цілісність і незалежність держави. І переорієнтація на високотехнологічний шлях розвитку є безальтернативним варіантом. Для цього необхідна розробка математично обґрунтованої стратегії розвитку економіки України за допомогою форсайт-досліджень. Вона дасть чітке уявлення про те, які заходи вжити, щоб драйвер економіки — аграрна сфера створила капітал для збалансованого розвитку.

Література:

1. World Economic Forum Report 2014/2015 [Electronic resource]. — Access link: <http://www.weforum.org/reports/2014/2015>

2. Генеральная Ассамблея ООН, Наше Общее Будущее, От Одной Земли к Одному Миру, 4 августа 1987, Док. А/42/427 ООН/

3. Згуровский М.З. Системна методологія передбачення / М.З. Згуровський. — Київ: Політехніка, 2001. — 52 с.

4. Руліцька К.М. Доцільність використання форсайту для прогнозування розвитку вітчизняних аграрних формувань / К.М. Руліцька // Вісник НТУ "ХПІ". — 2013. — № 53 (1026). — С. 121—125.

5. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2008. — № 4. — С. 20.

6. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015—2020 роки) і довгостроковий (2020—2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення) / наук. керівник проекту акад. НАН України М.З. Згуровський // Міжнародна рада з науки (ICSU); Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. — Київ: НТУУ "КПІ", 2015. — 36 с.

References:

1. World Economic Forum (2016), "World Economic Forum Report 2014/2015", available at: <http://www.weforum.org/reports/2014/2015> (Accessed 20 July 2016).

2. UN (1987), "The UN General Assembly, Our Common Future, From One Earth to One World, August 4", available at: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf> (Accessed 20 July 2016).

3. Zghurovskyj, M.Z. (2001), Systemna metodolohiia peredbachennia [System methodology of foresight], Politekhnik, Kyiv, Ukraine.

4. Rulits'ka, K.M. (2013), "The feasibility of using foresight to forecast the development of domestic agricultural formations", Visnyk NTU "KhPI", vol. 53 (1026), pp. 121—125.

5. Sabluk, P.T. (2008), "Problems of ensuring profitability of agricultural production in Ukraine in the post-industrial period", Ekonomika APK, vol. 4, pp. 20.

6. Zghurovs'kyj, M.Z. (2015), Forsajt ekonomiky Ukrainy: seredn'ostrokovyj (2015—2020 roky) i dovhostrokovyj (2020—2030 roky) chasovi horyzonty (versiiia dlia obhovorennia) [Forsyth Ukraine's economy: Mid term (2015-2020 years) and long term (2020—2030 years) time horizons (version for discussion)], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2016 р.